

GÉCZI JÁNOS

Viotti

(Ősz)

Viotti Mór Aurél Ágoston abban az évben lát napvilágot, amikor Hollandiában Jan (Johannes) van der Meer elhalálozik. Idővel azonban születésének jeles dátuma bizonytalanná válik, s a kezdőpont tizenegy évvel korábbra tolódik. Viotti Mór mindmegannyi életének adódik azonos, keserű-édes ábrándja. Öröme szétrombolója, bánata okozója az, hogy születését nem pontosan anyakönyvezték a delfti plébániában. Abban, amelyhez tartozó templom tornya a piactér szélén tör az ég felé, s Nieuwe Kerkként ismerik és említik majd évszázadokon át a helyiek, hanem 1664-ben, amikor elkészül az időközben elfelejtett, majd az egyik francia művészettörténész tevékenysége eredményeként 1842 után újra ismertségbe emelkedő festő népszerű műve, a *Levelet olvasó kék ruhás nő*.

Arról álmodozik, mígnem az egyik hóhullásos reggel képzelgésére ráborul a hit palástja, amikor nagy fehér szárnyakkal kavarogva érkezik meg a hó a városba, hogy ennek az olajfestménynek az elkészülte az ő születésének pillanata is egyben. Így tehát a mű tartalmazza az ő testi létezésének indokát.

Előzékenységre utal, amikor a főhős amúgy köznapias életének kezdete bizonytalanságban marad, s az iránta érdeklődők választhatnak 1675 és 1664 között, vagy nagyvonalúan akár el is tekinthetnek a döntéstől.

A festmény kapcsán egyebek között megismeri saját halála időpontját is, hiszen a megfelelően ellenőrzött adatok segítségével előre kiszámíthatja annak bekövetkezése dátumát.

Ezt a következő nyomán viszi véghez:

A Jan (Johannes) van der Meernek tulajdonítható művek száma idővel radikálisan csökken. A festő szerzeményeit felfedező francia művészettörténész 1866-ban még 76 képet tulajdonít neki, huszonkét évvel később már csak 56-ot ismernek el. 1930-ban csupán 30 művet tekintenek egyértelműen a delfti mester munkájának: kizárnak minden olyan alkotást, amin nem mutatkozik a legszigorúbb mûgond és igényesség. Utóbb tizenhat szignált képe sem bizonyul egyöntetűen tőle származónak, s mára mindössze azt a kettő munkát tekintik hitelesnek, amely a névalírás mellett évszámot is tartalmaz. E tendencia szerint 2011 az az

* Részlet a szerző *Viotti négy vagy öt élete* című, a Kalligram Kiadónál hamarosan megjelenő regényéből.

év, amikor kétséget kizárólag bebizonyosodik: Jan (Johannes) van der Meer egyetlen alkotása sem eredeti.

Viotti Németalföldre kötődő élete, amely 1732-ig tart, eseményekben szegény, ne feledjük, ekkor Delft ugyancsak sivár város, mivel előbb a belvárosában álló puszkaporraktár robban fel, amely megsemmisíti a lakhelyét jelentő település legnagyobb részét, majd pedig az éghajlatváltozás miatt eltűnik a város levegőjéből és folyói felszínéről a remegő, addig oly jellemzőnek talált ikrás, mézszerű fény. Emiatt nem lehet élete történetében gazdag. S mindaz, ami az 1732 utáni Erdély, ami 1805 után Tisno, 1840-től Mons, majd a huszadik században Veszprém, nos, ez a születéssel és halállal több szakaszra tépett, de mégis egyetlen élet házasságtörésektől zsúfolt.

Egyetlen jelentős hollandi fordulatnak, amelyről utóbb kiderül, meghatározza kiegyensúlyozott életét, a *Levelet olvasó kék ruhás nő* megpillantása bizonyul. Beleszeret az alkotásba, amelyet annál a péknél fedez fel, akitől a táplálékát beszerzi, annak is éjjel-nappal nyitva tartó, a kemencéktől rongyokkal leválasztott, tenyérszerű üzetében: a munka készítője zálogban hagyja a frissen sült kenyérhéj illatát árasztó boltban, hogy magával vihesse népes családjá számára a sötétre sült kenyér belét. Nem az azon fölfedezhető, hosszan elnézhető ifjú asszonyba szeret bele, nem a visszafogott mértékkel berendezett, ámbar polgári létre utaló családi laktér által jelzett életmódba, és nem abba a harmonikus mikrokozmoszba, amelyet a sűrű fénytől átjárt zárt szoba ígér, hanem az alak tevékenységébe. A lányasszony egy levél legelső sorait olvassa. Elején tart a históriának.

Viotti Mór életét ama probléma tölti ki, amelynek megoldásához az vezet, ha megtudja, ki az a papírlapon található, kizárólag a lány számára megismerhető, a kép nézője számára láthatatlan szöveget fogalmazó feladó. Ki az, aki képes megalkotójává válni ennek a szemmel követett, teljes odaadással kísértlen olvasott levélnek, amely egyszerre bír a színtiszta üzenet és az üzenetet elrejtő, minden hivalkodástól mentes csomagolás lenni?

A festményen ugyan csupán a bútorokkal, tartós eszközökkel mértéktartóan berendezett szoba vehető észre, de a különböző tárgyak ablakot nyitnak, ha nem is a városra, de a nagyvilágra: a szobafalon alálógatott térképen az 1606-ban felfedezett, eleinte Új-Hollandiának mondott, később Ausztráliának átnevezett kontinens azonosítható részlete fedezhető föl. A lány ruhájának és a két szék kárpitjának anyaga sem helyi termék, miként az összegyűrt asztalon heverő szőnyeg keletről, az arab világból származik. Ez az alak a világmindenség középpontjában él, ezért is csurom kékszín, s most ér el hozzá, fogja meg kezét a hozzá küldött, neki szóló, messziről kapott, régóta várt üzenet. A lány a levél érkezésének pillanatában az ablak alá állított asztal mellett ül, a keretre feszített vásznat hímzi szorgalmasan. Türelemmel végzett, összpontosítást igénylő munkája nem járul sem köznapi, sem alapvető szükségletéhez. A hímzés eredménye számára használhatatlan luxustermék. Elajándékozta majd. A delfti asszony, annak ellenére,

hogy aprólékos munkája értelme szerint hasznos módon szórakozik, ami a gazdag polgárasszonyok tevékenységének a közösség által tulajdonított s egyben elvárt jellemzője, teljes lényével arra az idegen külvilágból, kacsaringós úton, messzi távolról érkező hírre vár. Egész lényé váraozik. A levelet azonban immár az ujjával érinti. Régtől vágyakozik e küldeményre, érte, utána, a szalag, amellyel az iratot, mint titkot tartalmazó ajándékot, átkötötték, sebtében megoldott, s most a hímzőkeret mellett hever az asztalon, a hét, ragyogó igazgyöngyből fűzött gyöngysor közelében. A levél az ünnepnap eseménye.

A puritánul, mégsem siváran berendezett, szolid jólétre utaló szoba lakója a lányasszony. Szoknyája igénybevétel tőrő, tartós anyagból készült, köpenye ugyan értékes, de puhasága, szabása azt sejteti, hogy egyben kényelmes, feltehetően mindennapi viselet is: a hűvös szalonhoz hozzátartozó, derék alá lógó, szalagokkal a kézen és mellen összefogott, szorosan zárt, megszokottan viselt öltözet. A köpeny gallérja olyan, mintha két lágyan ívelő, puha és könnyű, fiókának való angyalszárnyból készült volna. Szüksége van e kényelmes, meleg ruházatra a kép főhősnének: várandós. Testtartása szerint terhessége a nyolcadik hónapban jár, s két-három hét múlva szüli meg gyermekét. A magányos, önmagát biztonságban érző asszony számára a magzat nemzője, a megszületni készülő csecsemő apja küldi szerelmes és aggódó, sorsa alakulásáról beszámoló levelét.

Viotti Mór érdeklődése célpontjává ez a szerelmes levelet olvasó válik.

Szeretné, ha az az odaadás, amelyet a nő alakja jelenít meg, őt illetné.

Ha a gyermek az ő ivadéka.

Ő öleli azt az asszonyt.

Emiatt választja azt a szakmát, amelyet hamarosan saját hivatásának tekint.

Élete során levélírással keresi kenyerét, a fogalmazványai révén tartja el magát és családját. Leginkább olyanokból él, amit a szerelmesek mindenkitől elhúzódva, a mondatok fonalán egymás után előperdülő gyöngyszavak nyomába eredve, szívdobogások közepette szeretnek olvasni.

Hősünk élete először akkor kezdődik, amikor Európa nyugati része éppen csak megtanulja a nulla megnevezését, amikor a protestánsok Elzászban karácsonyi adóként tűzifát szolgáltatnak be földesuruknak, s ezt karácsonyfának nevezik. Amikor a 16. század elejétől otthon is elkezdenek ajándékot adni, azaz fenyőt állítani, eleinte a fákat a mennyezetről lógatják alá, és kis, piros almákkal díszítik. E századvégtől rózsát és egyéb, színes papírból hajtogatott virágot aggatnak a fenyőre, igyekeznek azt tavaszba öltöztetni. Karácsonyfát állítani mindenkinék joga, miként a feldíszítés is.

A 18. században e divatot gyertyákkal egészítik ki a teljes Németországban, ahonnan e szokást a bécsi arisztokrata családok és művészek átvesszik. A feldíszített fenyőfaállítás divatját Angliába Viktória királynő férje, Szász-Coburgi Albert viszi, ahonnan a kivándorlók révén a tengerentúlra is eljut.

Pesten az első karácsonyfát Brunsvik Teréz grófnő állítja, 1824-ben, s két évtized múlva a térség városaiban az új szokás polgárjogot nyer. A fát kezdetektől fogva almával, dióval, ostyával, mézespogácsával díszítik, a 19. század végével az ünnepi fa összképét üvegdíszekkel és sztaniolba csomagolt fondantcukorkákkal határozzák meg.

S hősünk élete akkor ér véget, amikor Európa népe elfelejtette, hogy a német nációk egykor a karácsonyi jelképeket propagandisztikus célra kisajátították, s a zsidó hagyományt is idéző keresztény ünneppel szemben a rasszista ideológia és a mitikus germán múlt bűvöletében élük meg a napfordulót, majd pedig amikor a 2000-es években a karácsonyi ünnepekör bemutatására Európa-szerte kiállításokat szerveznek, hogy ezáltal a könyörületesség, a jószívűség és nagylelkűség a kereskedelem ünnepévé alakuljon. Azt az évszázadot követően, amikor a konyha-technika a sült fagylalt csodája után kitalálja a belül forró, kívül fagyos ételeket is; amikor, hogy kapcsolataikat érzékeljék, távbeszélő készülékek lapulnak az emberek zsebében; és amikor számon tartják, mert bárki életidejében háromszor is láthatja akár, mikor volt egy hónapban két telehold.

Szavakat ad a tűz szájába, és érdeklődéssel figyeli, mi lesz velük.

- Adná a zöldet?
- Lehetetlen ugyanazt az árnyalatot.
- És ha a kéket?

Viotti Mór apró darabot tép le abból a megírt papírosból, amely összegyűrtten fekszik a padlón, és bedobja a kandalló tűzterébe. A láng kéken csap fel, mintha borszesszel locsolnák! A lányka fölujjong. A kék, akárha Szűz Mária köpenyéről kerülne oda, hiszen a kék csakis akkor lehet oly meleg, mint a tűz, ha mennyei az eredete. Azt, hogy a kékek közönségesen hűvös vagy éppen hideg hatásúak, a helyi festők tevékenysége nyomán Delftben mindenki tudja.

– Elismélné? – szólítja meg az egyik érdeklődő asszony. A hangja érdes.

A szobában sokan tartózkodnak, mert bár ezen a vidéken tüzelő híján nem gyakorta engedhetik meg maguknak, most mégis fűtenek. Az ilyesmi zsúfolt és rendetlen helységeket volt szokásban a piktoroknak ábrázolni: a szobasarokban rózsát faló disznónak, a padlón heverő feldőlt edénynek, a rézorrú kismamának, vetetlen ágynak humoros hatást tulajdonítanak. Mindenesetre jobban kedvelik, mint az oltárképeket, a tájképeket vagy a mitológiai témájú jeleneteket.

Viotti a székén hintázva tépegeti a papírost, s a kérésre kékre festi a tűztérben kuporgó lángot.

- Grácia!
- Köszönöm! – tapsikol a lányka, és a padló szemetéből előhalászott tojáshegyet morzsol szét, s ad át a kimért mozdulatokkal tevékenykedő, feladatát végző férfiúnak. – Ezzel is lehet?
- Próbáljuk ki!

Viotti, mintha alkémikus lenne, kísérletezik. A természetének megfelelően elégethető dolgokat ejt a lángba, mint egy terjedelmes enciklopédia szavait felkínálva, s fellistázza, hogy miként tanulja meg a tűz kimondani azokat. A teleírt rongypapírost, amelyet összegyűrve elhajít valaki, talán éppen a férfi, aki a sapkájára Szent Jakab kagylóját tűzte, aki az asztal előtt ül ugyan, de egy akkora széken, amely nem lehet nagyobb a sütőtöknél, így állával sem ér fel a bútor lapjáiig, nem hogy elérje a ráhelyezett tányért, nos, ezt az elhasznált levelet a tűz kékné állítja. A tojánhéjat – kárminvörösnek. A rózsát – feketének. A citrom héját – fehérnek, és egy pillanatig szikrázóknak is.

Elveszi a felé nyújtott, maszatos gyermekkézből a felajánlott zsinórt, s ahogy ujjával hozzáér a nyitott kis tenyérhez, az addig gyöngének tűnő ujjak rácsapódnak felnőtt ujjaira. Ő maga rebben meg ettől, a lányka pedig föl kacag. Két kék szem csügg rajta. Először nézi meg alaposan a tekintetére sóvárgó leányt, talán ha tizenkét éves, fejletlen jószág, mégis úgy találja, akad valaki, aki kitartóan és valóban érdeklődően figyel rá. Éppen óréa.

– Melyik szó a viola?

E kérdésen eltűnődik. Ugyan miként jön rá, ha nem okossággal, hogy szótárt készít, amely segítségével egybe lehet kötni a tűz és a saját szavait?

– Naplementét csinálunk?

– Nem, nem! Adventus Dominit!

Eszerint, s ez előbb föl kavarja, majd megnyugtatja, végül újból föl kavarja, a lányka, szutykossága ellenére, jól nevelt és helyes erkölcsű, ámbár, ha a violaszínt az Úr eljövételéhez kapcsolja, akkor katolikus. Viotti azonban, ha emiatt szakadatlan bűntudata is ébred, nem vallásos. Aggódása úgy járja át a testét, mint a szél a lécekből épített csúrt. Katolikusok közé keveredik, akik pénzen váltják meg a hitüket? Aztán arra a kérdésre figyel, mitől vélhető, milyen tulajdonságából, tevékenységéből silabizálható az ki, hogy ő maga pápista hitű. Végére, nem lehet buzgó, képromboló kálvinista, aki színeket teremtve festményeket készít a tűzzel. Okfejtése eredményeként a szempárt, ha hitelenné is kell tennie, nem kívánja többé szabadjára engedni.

Mindenesetre gyűrűje kövéből késével kevéske port levakar, s amint befújja a kandallóba, az nem violára, hanem bíborra festi a tűzfényt.

A lányka szorosan mellé húzódik, közelről veszi szemügyre a barackvirágszínű, csillámos kövecskét.

– Lilalit – magyarázatul hozzáfűzi. – A brazil vademberek a nyelvük alatt melegítik, az enyém éppen a szopogatások miatt vált ily fakóvá.

Viotti Mór, jobb dolga nem lévén, úgy tűnik, kitalálja a tűzképet. A lángok megfestése azonban egy szótár elkészítésére szolgál, hiszen a szenvedélyes kutatás célja azoknak a kifejezéseknek a fölélése, amelyek egyszerre lehetnek fény-, hő- és színtermészetűek, emiatt leginkább alkalmasak az emberi érzelmek kifejezésére. Óvatosságból azonban ráhagyja mindazokra a véleményformálást, akik

a tűzfestés kidolgozását önként választott feladatának állítják, s számukra olykor-olykor e tárgyban elért eredményeit be is mutatja. Ilyenkor mindenki kezébe nyom egy-egy felfoghatatlan eredetű port, szövetet, gyurmaszerű anyagot, cetlit, követ, fém rudat, s akire éppen pálcájával rámutat, annak a markából azt gyorsan a lángok közébe kell engednie. Nem szükséges e tevékenységet gyakorolni, mindenki tudja azonnal a szerepét, e művelet során bárki emberfia tehetségének mutatkozik. Maguk szórakoztatására állóképek sokaságát teremtik így meg, olyan környezettel, alakokkal, eseménnyel, amelyet éppen látni kívánnak. S a tehetség, nem akad olyan férfi és nő, lány- és fiúgyermek, kinek ne növesztene könnyű madárszárnyat, egyszerre kettőt, a jobb vállra és a bal vállra, széleset és nagyot, mint az ölyvé avagy az arkangyaloké.

Az emberek szeretnek ilyen összejövetelekre járni, itt azok festhetnek képeket, akik amúgy erre képtelenek, s olyanok jutnak festményekhez, akik a vászonra vagy papírra festékekkel felvitt látványok vásárlásához nem elég tehetősek.

Keleti szőnyeget, ismétlődő mintájú tapétákat, portrékat, csendéleteket, csoportképeket, s végezetül akár csataképeket állítanak együttesen elő, megtapasztalhatják a közös munka művészi szépségét, a közösség teremtő erejét.

Viotti azonban nem a családot, a barátokat, a céheket, a mindenféle közösséget összetartó tűz képeire ügyel. Ráébred ritka tehetségére. Kezdetben kizárólag tómondatok, de idővel bonyolódó, bővített mondatok kimondására válik képessé a megzabolázott tűzzel. S e mondatokból annak számára, aki általuk tudója lett meglátni a történetet, a gyorsan fellobbanó és egyre hevesebbé váló szerelem históriája bontakozhat ki.

Ekként szerez feleséget. Így szerez magának férjet a felesége.

Viotti Mór hollandi élete során megtanulja, hogy akkor is létezik bármi tárgy, ha éppen el van rejtve. Vagy legyen akár fogalom, ember, vagy jelenség. S ha az rejtve sincs, csupán csak azért, mert egyelőre elképzelésként létezik, hát akkor is.

Az amszterdami Blaeu-nyomdában betűmetszéssel és betűöntéssel foglalkozva többnyire az ív nagyságú merített, vízjeles papirosokon, azok szemképrázató fehérségén töpreng, jól tudja, belőle nem válhat nyomdász, s ha iparos lesz is valaha, akkor a papiros mesterévé válik. Feladata, hogy legyen figyelmes segítőtje a magyar, Fogarásról érkezett lectornak, aki az anyanyelvi *Biblia* nyomtatásának felügyeletére érkezik Hollandiába.

Hogy a pénzt termelő nyomdászat művészet, azt tőle, ettől a hungarustól tanulja. De hogy a papírkészítés sem egyéb, annak bizonyítására időt kér a maga és népe számára a világot megteremtő Istenétől. Végezetül érvként azt mondogatja:

– A papír erősebb a kardnál.

Ezért a nyomtatásra és az annál is fontosabb írásra alkalmas papír előállítására adja a fejét.

Összekuporgatott pénzén egyik Delfthez közeli településen hozzájut a karjai közé fekete vásznat feszítő, egykor a tengervíz maradékának lecsapolásához használt vízátemelő, tornyos szélmalomhoz és annak fojtó szagokat árasztó csatornaparti telkéhez, ahol aztán megépíti a maga, ugyancsak a szél energiáját felhasználó papírmalmát. Sikere nem marad el, munkálkodása eredményeként a negyedik évét tíz alkalmazottal kezdi.

Úgy kelepel a malma, ahogyan csupán az Afrikából érkezett gólyák tudnak. Megnyugvással és örömmel. Az alkalmazottak szorgosan, egymás tevékenységére figyelve készítik a kitűnő minőségű, könnyű és puha papírt.

Viotti a mézszemű, fakó bőrű, nála huszonöt évvel fiatalabb lánykának, akit feleségül választ, s aki számára, egybekelésük után a kilenc hónapot éppen bevárva, iker fiúgyermekeket szül, akiket fél év múlva magával ragad a gólyához hasonlóan délről érkező, lassan köröző fekete halál, így meséli az ugyancsak délről érkezett papír készítésének stádiumait.

– Kerék a kezdet és szita a vég, köztük ott az inasok, legények és mesterek csapata. A hajnalban munkába kezdő inas a rongyvágó mozgó késével felaprítja a megvásárolt rongyot, s belerakja, amennyi belefér, de egyenletesen lazán, az anyagszekrénybe. Abban a kőfenekű, deszkaoldalú edényben folyik a rothasztás, amely eltart rossz minőségű rongy esetében nyolc–tíz, jobb esetében öt–hat napig. Ekkor mésztejet öntenek a masszára, abban nyolc–négy napig tovább áll a málló és színét veszítő szövet. Másik, ugyancsak fontos előkészítő munka az inas csontokból történő enyvfőzés, illetve a timsó porrá zúzása. Inas készíti a pépet is: a megrohadt rongy rostjainak szétmállasztása a feladata, még azelőtt, hogy a malom zúzdájába és őrlőjébe – a nagy forgó, késekkel kirakott belsejű dobba – kerülne, ahol a szél forgató ereje által a félpép alig fél nap zúzás eredményeként készpéppé alakul.

A fiatalasszony megrettenve húzódik az erős izomzatú, apja korabeli férfiúhoz, aki nem tudja fogadni e mozdulatát. Közös életük, habár nem több az fél évtizednél, mindvégig ilyennek mutatkozik: a meghittség és a szárazság vegyüléke, amelyben egyikük sem érzi boldognak magát.

– Ezután következik a tulajdonképpeni papírkészítés, amely három legény, a merítő, a rakosó és a fektető együttes munkája. A kádban álló vízzel hígított pépbe a függőlegesen tartott szitát bele kell nyomni, majd vízszintesre fordítva kiemelni, akként, hogy a merítoszita dróthálóján a rostok össze ne kuszálódjanak. A rakosó a szitáról nemezre borítja a vizet elhagyott, de nedves papírlemezt, a 182 darabonként egybeállt duzmát aztán, a nemezről lefejtve a terméket, a fektető szétszedi. A szörköteleken szétteregtetett, pillanatról pillanatra egyre könnyebb papírt száradás után enyves vízbe mártják, majd újabb szárítást követően simítják, s kalapálják vagy sajtolják.

A családját megalapító, céhmesterré is emelkedő Viotti Mór, tisztességét és megbecsültségét bizonyítva, új névhez jut, amelyet nem csak felesége haláláig, de

a saját pusztulásáig visel. Ő a delfti parasztok által adományozott megnevezés nyomán a fehér mester.

– Gondolj a szemedre! Kicsi, de hatalmas dolgokat lát!

Igyekszik haldokló feleségét a teremtő végtelen szeretete és nyugalma irányába fordítani. A cérnaszálnyira fogyott asszony, túl azon, hogy eltemeti ikreit, túl szülei és szeretett testvérei halálán, túl örömök nélküli saját házasságán, túl azon, hogy sem enni, sem inni, sem üríteni nem képes már, akit a fájdalom átjár, s kitömi, mint gyászpárnát a fekete récetoll, csak nézi Viottit, és azt mondja:

– Kérem a szemfedőmet.

Tutolsó egészséges hónapjának valamennyi hasznosítható ideje a hópehely-könnyű selyem kihímzésével telik el. Mintha valami ösztökélné, hogy gyorsan fejezze be önmaga által választott munkáját. Csupa kék, szürkés-kék, barna, zöld, fekete és sárga virágokkal telik meg az áttetsző szövet, azokkal a színekkel, amilyen csak lehet az emberi szem.

Viotti Mór tisztában van azzal, hogy szenvedő, ágyában kínok között vergődő asszonya túljár az eszén. Nem azt csinálja, amire rá akarja venni. De úgy tűnik, valami értelmet, mégpedig az övétől különböző, a férjétől eltérő jelentést juttat a dolgoknak. Vajon honnan tudható, hogy hibát követ el, vagy pedig valóban független lénye szólal meg, netán általa maga az Isten?

Tudja továbbá azt is, hogy élete mindmennyi öröme és szerencsétlensége délről érkezik, és a továbbiakban is onnan fog betoppanni, ezenképpen hát arra a vidékre soha nem vágyik. S ha mégis eljut oda, tisztában van vele, az maga lesz a szerencsétlenség.

A temetést követő esztendő karácsony éjszakáján leég a malma, pernyekönyűre változik a háza. Amikor felébred a szeles éjfelen, alkoholtól bódult fejjel, zsírszagot árasztva ég a tető, a tenger felől érkező szélről az oldalukra feketedett lángok átcsapnak a szélkerékre, majd menten elterpeszkednek és mohón beleszökkennek a malom zsindelyébe is.

Nem áll az inasok és a legények közé, nem hordja a vizet, nem olt tüzet. Nézi a lángokat, vagyis inkább számolja, fennhangon, a láng szirmait, és arra sem reagál, amikor rákiáltanak, álljon legalább távolabb, hiszen akadályozza a mentést.

Reggelre semmivé válik szorgalmával teremtett vagyona, a nehéz bútorok, amelyek aprócska termetű feleségével együtt érkeznek a házába, égnek a legtovább, de amikor megvirrad, már hideg füstté és könnyű hamuvá válik az élete. A szél oda fogja sodorni, tudja, ahová kedve tartja, és azzal is tisztában van, hogy ez ellen nem fog tenni semmit. Leginkább azon töpreng, hogy miként égnek oly gyorsan el a tömbjeikben nehezen lángra kapónak, nehézkesen égőnek tartott papirosok, amelyekből ugyan nincs sok, sem a szárítópadráson, sem pedig a rak-táron, éppen az előző héten szállította el a megrendelő, s rongyok híján a rot-

hasztást sem kezdik el. Kétségtelen, hogy füstszürke, áttetsző, lenge alakok hajlongnak a fürge lángok között, papíriveket kapdosnak fel a tárlókból, egyenként tartják az izzó és sziszegő zsarátnok hunyorgó testéhez, hogy megszínezzék a lángszirmokat. Az enyves papírtól kék árnyalatot, a sok mésztejet tartalmazótól téglavörös színt, a konyhasóstól élénk sárgát, a káliumsóstól fakóibolyát nyernek és kibomlanak a tűzvirágok, tavaszi és fényben úszó, testében világító kertet teremtenek a csatorna mellé, amelyből az emberek hiába is merítenek vödreikkel vizet, nem múlt el, csak pompásabb lett. Sőt, mert a csatornába belehull a rézgálicos zsák, annak vizétől karcsú, hosszú páraindát növesztő, zöld lángok nyúlnak elő. Kétségtelen, hogy mozgékony lények érkeznek az éjszakából, s a tűzvészt szítják, ellenük, Viotti Mór legalábbis így gondolja, azt sejtí, tenni sem nem szabad, sem nem érdemes. Ha nem is Istentől és a hozzá közeli lényektől származik a tűz, amely magába emészti a múltját, de ha már fölcsap, mégsem fojtják azt meg, nem parancsolják vissza a helyükre, mint óljába az acsarkodó kutyát.

Láthatja tehát ott tolongani a lángnövelő lényeket, éppen az ő fehér mestersége termékeivel táplálják a tűz növényeit, s állítja, hogy a magasba lobbanó tűztől nem is olyan távol, ott kuporog az ő elhalt felesége, didereg, összekocannak a fogai, hiába temetik prémes ruhába, meleg szövetekkel kibélelt faládába, csapzott hajából csöpög a víz, nem képes megszáritani azt a hirtelenjében elviselhetetlen hőségben sem.

– A francba! A francba! – kiabálja, de ahogy nem támad a rontást elősegítő alakoknak, nem nyújt segítséget az asszonynak sem, egyébbel nem tud törődni, mint meredten belebámulni a színeit megteremtő s azokkal együtt menten elfoszló alakok életébe. A saját legendáját nézi meg utoljára ott.

– Jól van, uram?

– Igen.

– Biztosan?

– Mit akarsz ezzel mondani? – s bár felismeri, nem jut eszébe mégsem a segédje neve. – Jos, Augustijn, Pieter vagy ki a fene vagy?

– Uram, nem húzódna távolabb? Még megsebesül!

– Kérdezem a nevét!

– Albert vagyok, a fél éve idekerült inas! A szitákat kötöm.

– És mi az ördögnek károg?

– Menjen arrébb!

– Ki?

– Maga, uram, tisztelettel!

Végül nem esik baja. Azonban napokig nem tudják elvezetni a tűz maradványaitól. Aztán leesik a negyedik reggelre a hó, röpke időre fehérré válik a mélyföldi táj, peremén a fűzfákkal és a hodályokkal, s mivel mindent elborít, mintha papirossal húznak be asztallapot, már semmi nem emlékeztet arra, hogy fából

ácsolt tanyaház állt itt egykor, papírmalommal, kerítéssel, lakókkal, s még csak enyvszag sem marad.

Miután megszűnik a hóesés, a kiürült portán legelőször a hamuhalmok színe üt át a hóleplen. A szürke és fekete foltok és vonalak új irányt adnak gondolatainak: teleírt levélnek látja a vidéket, amelyhez magának is köze van, de nem képes rájönni, mi. Ugyan ő írja-e, avagy csupán neki szól az üzenet? Bármelyik legyen is, ő bizony elfeledte úgy az írás tudományát, mint az olvasását.

– Mindenhatóm! Úgy adsz, hogy amit korábban nyújtottál, azt közben visszaveszed!

Hunyorog. Hó az, vagy más egyéb? Levél, levél!

Eldönti, hogy leveleit a papirosra miféle maradandó nyomot hagyó anyaggal fogja szokásos gyöngybetűivel teleírni.

Viotti dönt. Bosszúját zúdítja az ellene felágaskodott világra. Annak gazdájára is. És leveleket fog írni, hajnalhasadtától sötétedésig, január elsejétől december végéig, e naptól fogva élete végéig, és ha netán több élete lenne, akkor is nap mint nap üzeneteket skribál mindegyik befejeztéig, mígnem vissza nem adja számára azt, akit elvett az Úr, vissza nem kapja őt, s üzeneteket kíván az elmúlt időbe visszapostázni, mert amit elmulasztott, hogy asszonyát szeretetbe bugyolálja, így még megteheti, korrigálhatja, és mert egyedül ez a lehetőség teremt alkalmat arra, hogy érezze, az elmúltat átformázza jelenné, testet nyújt annak, ami nem egyéb árnyál.

Ugyan sok örömet, boldogságot, figyelmet és gyönyört ad a szeretőinek, de mindaz az elragadtatás, meglepedés, érdeklődés és élvezet elhanyagolható amellet, amit ő maga kap a nőktől. Főként azoknak egyikétől, Aleidától.

– Add ide az olajat! – szól rá, ha nem tartja idejében a kannát, és a mindig hallgatag, félbolondnak látszó Viotti odaadja.

– Add a cserlevelet! – leveszi a polcra és azt is átnyújtja, ügyelve, hogy a vékony falú üvegpalackot biztonságosan tartsa.

– A rudat poríthatod! – és a férfi szokott mozdulatokkal elvégzi a rábízott feladatot.

Aleida az az asszony, aki mindenkor tudja a dolgát, s ennek felismerését a környezetétől is elvárja. Ezért rendszerint sokan veszik körül, telve a háza elfelejtett, de hamarjában felfedezett rokonokkal, kis igényű, ámde szorgalmas cselédekkel, de mindenekelőtt portékáktól zsúfolt üzlete a keleti árucikkekre áhító vásárlókkal. Nem valódi gyarmataru-kereskedőként tevékenykedik, szokta mondani, neki nincs még annyi bűne, hogy ilyesmi kiszámíthatatlan foglalatossággal vezekelnie kellene, de valahogy mindig a kelletnél több olyan ember gubancolódik szoknyarajtjai közé, akiknek, hiszen egyetlen életük nem elegendő sorsuk beteljesítéséhez, kijut a több életből is.

– A bűn az övé! – int fejével a csendben szöszmötölő Viotti felé. Aztán, hogy vádját enyhítse, gyorsan kijelenti:

– De istenként hancúrozik az ágyban! Úgy ölel, mint aki újra meg tudna engem teremteni! Értik? Emberek!

Aleida csupán a gyarmatokról származó nyersanyagok – kövek, ásványok, növényi és állati eredetű furcsa készítmények – beszerzésével foglalkozik, azokkal pedig azért, hogy saját munkájával szereket, festékeket, pasztákat és titkos összetételű gyógy- és élvezeti szereket állítson elő, olyanokat, amelyekre kereslet mutatkozik s árusításuk jövedelmező.

A délutánban a kert nyírfái aranylanak. Az előzvegyült, elszegényedett, szolgamunkára fogott Viotti Mór egyedül marad lágy húsú szeretője házában, s a kék égre pillantva alkalmasnak találja az időpontot és a helyszínt arra, hogy tapasztalatai alapján az első tust önállóan elkészítse. Fejében az utóbbi napokban egyre határozottabban mocorog a készítés, hogy, ha tudomása van róla, békével ellássa, betöltse feladatát.

Óvatosan kézmeleg vizet tölt az ugyancsak meleg dörzskő mélyedésébe, inkább kevesebbet, mint sokat, nehogy az első mozdulattal elrontsa a munkáját. A nedves kőre merőlegesen tartva dörzsöli a vízbe bele-belemártott tusrudat. Enyhe köröket ír le, hosszan, eltart az tíz *Ave Maria* elmondásáig, mígnem a tuspor és a víz keverékének felszíne csillogóvá nem válik.

Azt a tusrudat, amelyet írásra kész oldattá alakít, ugyancsak maga állítja elő, fából, növényi perjékből, amelyet elhamvadt házában gyűjt egybe. A finommá tört, átszitált por alakú otthonát ugyanazzal a birkalázból készített enyvvel, amelyet a papír sima felületének kialakítása miatt használ, keveri el, és rudakat formál belőle. E megkeményedett tust morzsolja előbb szét a kövön, s most azt próbálja ki, hogy vízzel folyékonyá téve a szürke és a fekete milyen átmeneteit képes kikeverni.

Nem áttal a középkori kódex-illusztrátorok kedvelt anyagából, a cserzőgubacs porból adagolni a sűrű tushoz, amelytől cseppnyi, almamagra jellemző barnásságot kíván adományozni a festékének. Nem tartja azt sem méltatlannak, hogy e keverékhez, mint egykor a kínaiak, szezámolaj cseppeket és petróleumlámpa kormot is adjon, ráadásul szemernyi kámforral és rózsavízzel is illatosítja, hogy írás közben megérezhesse maga is a mennyország illatát.

Senki nem zavarja meg, így megalkotja a tökéletes íráshoz szükséges eszményi festéket.

Megírja vele történetesen az első levelét.

Aleidának.

Amelyet utána, lélegzetét kapkodva, menten eléget, s az így nyert finom hamuval sikerül a kívánt sűrűségű, majdhogynem pasztaszerű, a papíron immár szét nem futó, szerte nem szívódó tusfolyadékot előállítani. A kalligráfia-finom

sok tusvonal fénylik, a fekete jelekből összeálló hálózat nedvesen csillog a levél-lapon, időbe telik, hogy megszáradjék, ahogy idő kell a tűz leégéséhez, a virágzó ág terméssé éréséhez, a fából a kámfor alácsöppenéséhez és a csöpp kristállyá jegesedéséhez is.

Ebben az időben kezdenek pusztulni az angyalok. Egyre kevesebbet látni közülük az égbolton, a városokban, s a mezőföldön átvágó utakon sem bukkannak fel. Egyszer csak aztán a templomokban is faragott fadarabokkal cserélik ki őket. A bennszülöttek között azonban minduntalan olyan figurák tűnnek föl, akiknek vagy turbánba bugyolált az agykoponyája, vagy rézbőr borítja a testét, és a bűzhődő, sárga Nikotiana-növény porából csipetnyiket dugdosnak az orrukba, másoknak tányérajka nőtt és fagyöngyök koppannak össze, ahogyan alálógnak a fülükön. Viotti attól tart, hogy elérkezik az idő, amikor a hozzá szólók közül senkit sem fog megérteni.

Összebarátkozik Ambrusával, azzal a spanyol területről északra húzódó, a hideget és a szelet kedvelő úrral, aki a megváltozott idő tanúja, s annak ellenére, hogy karthéziánus, tagadja az Isten szerepét. Elég Isten biztosságot ígérő személynét kiiktatni a létezésből, s Viotti menten úgy tapasztalja, hogy közelebb kerül Ambrusához. Néha-néha összetalálkoznak, számot vetnek idejük perceivel. Talán barátok. Talán nem.

– Nem tudom, hová tűntek. – kémleli az egyik ilyen találkozásukon a templom épületét.

– Nem lehetetlen, hogy sehová.

– Ugyan! Higgyen az érzékeinek! Rajtuk kívül úgyszincs mása.

– Ha angyalok, akkor képesek az általunk érzékelhetőkön túlra is átállni. Mondjuk éppen innen léptek le. Közülünk.

– Aha. Azt mondja, ott sóvárognak ezekben az átkozott falfülkékben most is?

– Meglehet.

– És se szemmel látható testük, se füllel hallgató hangjuk?

– Azt.

– Jól van.

Ambrusa hitetlenkedik egy darabig, s hagyja, hogy lekösse a figyelmét az eleredő eső. Aztán mégis megszólal.

– Mi kellene ahhoz, hogy láthassuk? Miben kell tökéletessé válnunk, hogy közejük kerüljünk?

– Látni lenne kedved? Nem tudsz te olyan jó lenni!

– Igen. Nem tudom. Talán. Nem.

– Igen vagy nem?

– Igen.

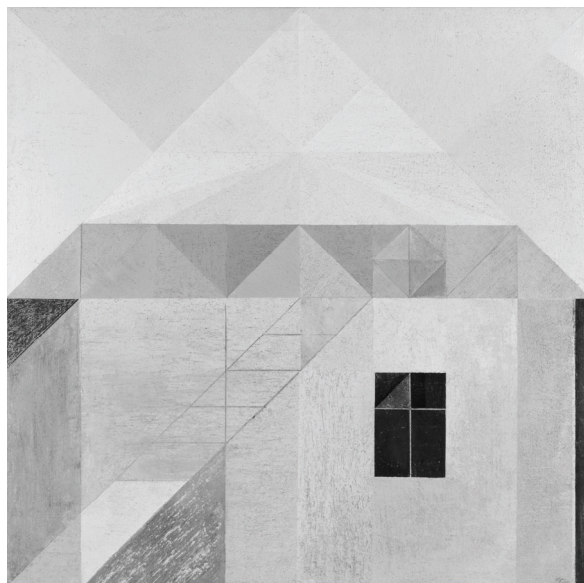
– Ambrusa, ahhoz lelkednek kellene lenni! Az angyalok látásához az kell.

– Nekem van lelke! – kiált fel. – Ahogyan neked is! Hát nem tapasztalod?

- Van, kétségtelen.
- Ha pedig van, és az angyalok nem láthatók a dómon, a párkányzaton, a fali fülkékben, a bejárat kapuzatának oszlopain, hiába is magasodik itt s tör az ég felé ez a templom, nincs, mert logikailag lehetetlen, Isten.

Annak, akinek hosszú élet jut, biztosan rövid a története. Aleida úgy utazik el Indiába, hogy előzőleg Viottit elküldi, nézze meg, milyen lehetőségek rejlenek a kijevei kereskedők Urálból beszerzett szőrméiben. Finom, könnyű prémekkel rakja tele utazóládáit Viotti, s amikor visszaérkezik, a szőrszálaktól csupasz bőrökre lel a ládafedelek alatt. Aleida nyomát sem találja, s amikor ráébred arra, hogy a szeretője úgy számolta fel Európában az életét, és hajózik el, ki tudja hová, hogy a kifizetődő befektetést kommandál számára, mintegy azt kívánva ezzel, hogy emlékét megőrizze, már nem bosszankodik a semmire se jó, lekopott bőrök láttán. Eladja a bőröket annak az ismerős könyvkötőnek, akinek házában meghúzódik, de árukból nem jut semmi hasznoshoz. Visszatér a tuskészítéshez, s élete végéig ezzel a munkával tartja fenn magát.

Viotti Mór Aurél Ágostonra, miután meghal, a tusrúdjai között találják rá. Egy vagyon hever körülötte. Esik a hó. Hideg és merő fekete a keze, az arca, a nyaka, a ruhája. Fojtogató rózsaszín lengi körül.

PATAKI FERENC: NAPSUGARAS OROM (2002)